

Busi Zoltán: Az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetésének megalapozása Belváros-Lipótvárosban

A kilencvenes évek jelentős társadalmi változásainak eredményeként kialakuló negatív hatások begyűrűztek az iskolákba is az ott tanuló gyermekeken keresztül. Ezekre a folyamatokra és kihívásokra a szociális ágazat és az oktatás két egymástól eltérő választ adott. Az utjuk több mint két évtizeden keresztül differens fejlődési tendenciát mutatott. A szociális ágazat először a családsegítő szolgálatokon belül, később a gyermekjóléti szolgálatok megalakulásával eseti, szigetszerű megoldási módokat hozott létre. Egységes normatív szabályozás hiányában ezek nagyban függtek az intézményvezető és kollégái elköteleződésétől. Az ezredforduló után civil szervezetek is megjelentek a saját módszertani gyakorlatukkal. A közoktatási ágazat a kilencvenes években univerzális, minden iskolára kötelező módon létrehozta a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök rendszerét.

1. táblázat: Fejlődési fázisok ágazatonként

Szociális ágazat	Oktatási ágazat
<ul style="list-style-type: none"> • Ferencvárosi modell¹ • Újbudai koordinátori modell³ 	<ul style="list-style-type: none"> • Gyermek- és ifjúságvédelmi felelős 0,5 fő kötelező létszám² • Gyermek- és ifjúságvédelmi felelős 1 fő <i>nem kötelező</i> létszám⁴
<ul style="list-style-type: none"> • Pécsi modell⁵ • Székesfehérvári decentralizált modell⁷ 	<ul style="list-style-type: none"> • A gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megszervezéséért és ellátásáért az intézményvezető felel⁶

Saját szerkesztés

A szociális ágazatban az évek során számtalan szakmai innováció és jó gyakorlat jelent meg az iskolai szociális munka területén, de még csak szórványjelleggel. Az oktatás oldaláról a már kiépült gyermek- és ifjúságvédelmi hálózat fokozatosan széttöredezett, majd megszűnt. Néhány elszánt és az igazgató által támogatott, munkakörét általában magas színvonalon ellátó gyermek- és ifjúságvédelmi felelős maradt csak talpon.

Erre a folyamatra erősített rá a 2000-es évek közepétől elkezdődő gazdasági és társadalmi válság. Az iskolákban történt egyedi esetek a média közvetítésével már a társadalom egészének érzékenységét és reakcióját kiváltotta. Az ágazatokért felelős minisztérium 2010 végén kidolgozott egy koncepciót⁸ az iskolai szociális munka bevezetésének folyamatára. A vitaanyag megmaradt a koncepció szintjén, de a problémák

¹ Gedeon A. (1994): Dilemmák és nehézségek. Család, Gyermek, Ifjúság, 3. évf. 5. sz., 14–17.

² 1996. évi LXII. törvény 100. §.

³ Fehér A. (1998): Interjú a XI. kerületi Gyermekjóléti Szolgálat munkatársaival. Educatio, 1998/II. sz., 336–345.

⁴ 2005. évi CXLVII. törvény 26. §.

⁵ Gergál T. – Máté Zs. (2009): Az iskolai szociális munka lehetőségei: a pécsi modell. In Az iskolai szociális munka kézikönyve. INDIT Közalapítvány, Pécs, 81–98.

⁶ 2011. évi CXCV. törvény 69. § (2) f).

⁷ Jankó J. (2009): Szociális munkások a székesfehérvári iskolákban. Együtt a Gyermekvédelemben, 11. sz.

⁸ Hajnal R. – Sidlovics F. (2010): Koncepció az iskolai szociális munka jogi szabályozására és országos kiterjesztésére (vitaanyag), NEFMI.

továbbra is fennmaradtak, sőt növekedtek. A gyermekjóléti szolgálatok 2015-től jogszabályban deklarált módon végezhetek iskolai szociális munkát.⁹

A családsegítés és gyermekjóléti szolgáltatás integrációját megalapozó törvényi módosítás említi először az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenységet¹⁰ mint kötelezően ellátandó feladatot.¹¹

A szervezeti keretek kialakítása érdekében Belváros-Lipótváros Önkormányzat képviselő-testülete 239/2015. (XI. 12.) B-L.Ö.h. számú határozatában úgy döntött, hogy 2016. január 1-től kezdődően a családsegítés és a gyermekjóléti szolgáltatást egy szolgáltatón, azaz az Egyesített Szociális Intézményen keresztül látja el. Az integrált intézményen belül létrehozta a Belvárosi Család- és Gyermekjóléti Központot.

A központ 2017-ben megkezdte az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység megalapozását a köznevelési intézmények bevonásával. Az új szolgáltatás bevezetésének alapköve az előkészítő szakasz kidolgozásába és megvalósításába fektetett minél nagyobb energia és precíz tervezés volt. Ez fokozottan fontos volt az ágazatok közötti együttműködés kialakítása és hosszú távú partneri viszonyának megalapozására. Az ágazatok saját kialakult és beágyazott struktúrával, különböző „nyelvvél”, azaz kommunikációs készséggel dolgoznak az operatív működésük során. Minden esetben meg kell találni a saját területre szabott szolgáltatási mixét. Az adekvát szolgáltatástervezés kezdeti lépése az adatgyűjtés és a szükségletek minél pontosabb meghatározása. Adatgyűjtés tekintetében a család- és gyermekjóléti központ számos saját forrással is rendelkezett, így:

- a jelzőrendszeri intézkedési terv elkészítése során a jelzőrendszer tagjainak írásos beszámolóit;¹²
- a szakmaközi megbeszélések¹³ tapasztalatai;
- az éves szakmai tanácskozás¹⁴ tapasztalatai;
- a Központi Statisztikai Hivatal számára megküldött OSAP-adatszolgáltatás.

Az adatgyűjtés külső forrásai közül többek között az alábbi lehetőségeket használtuk fel:

- a KIR¹⁵ rendszerben rögzített alapadatok. A köznevelési intézmények alapadatai és a beiratkozott gyermekek száma. A KIR rendszer működtetése az Oktatási Hivatal feladatkörébe tartozik.¹⁶ Az adatigénylés¹⁷ céljának és tartalmának megjelölésével írásbeli megkeresésre pontos adatokat kaptunk.
- Az országos kompetenciafelmérés eredménye és a családháttér-index (a továbbiakban: CSH index)¹⁸. Az országos kompetenciafelmérés 6., 8. és 10. évfolyamon az adott kohorszt érintően alapos családháttér-vizsgálatot¹⁹ is tartalmaz.

⁹ 2014. évi CI. törvény 28. §.

¹⁰ 2015. évi CXXXIII. törvény 21. § (2).

¹¹ Először 2018. 01. 01. hatállyal, később 2018. 09. 01. határnappal.

¹² Nmr. 9. § (4) a).

¹³ Nmr. 9. § (3).

¹⁴ Nmr. 9. § (5).

¹⁵ Köznevelés információs rendszere.

¹⁶ 121/2013. (IV. 26.) Korm. rendelet 18. § (2).

¹⁷ E-mail: adatszolgáltat@oh.gov.hu.

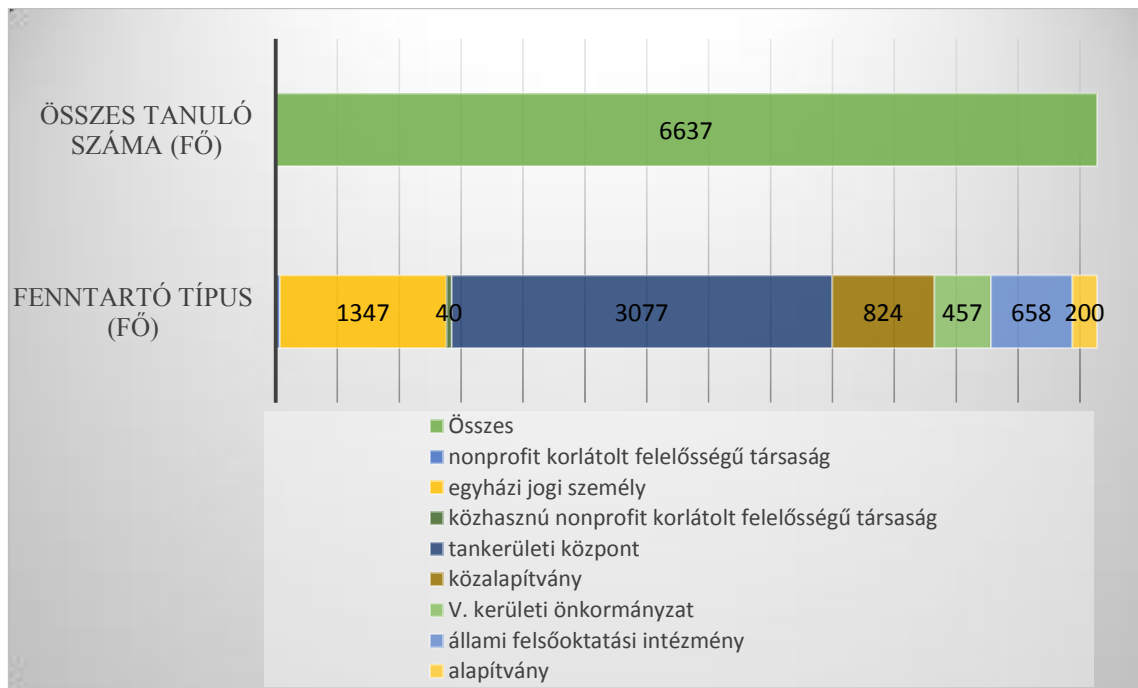
¹⁸ Családháttér-index.

¹⁹ https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/orszmer2017/OKM2017_Tanuloi_kerdoiv.pdf (látogatva: 2018. 05. 12.).

Ezen eredmények a fenntartó szerint vagy akár intézmények szerint is lekérdezhetőek.²⁰

Az adatok elemzése során kezdett csak igazán formálódni a kötelező feladat ellátásának sokszínűsége és összetettsége. Belváros-Lipótváros területén 27 önálló intézmény működik, egyesek több telephellyel is.

1. ábra: A köznevelési intézményekben nyilvántartott gyermekek száma Belváros-Lipótvárosban fenntartói bontásban

Saját szerkesztés

A fenntartó tekintetében is heterogénebb összetételt tapasztaltunk a vártnál. A fenti ábrán jól látható, hogy a tankerületi fenntartás érinti a legtöbb gyermeket (3077 fő), de jelentős az egyházi (1347 fő), alapítványi (1024 fő) és nem utolsósorban a települési önkormányzat (457 fő) fenntartói tevékenysége.

Belváros-Lipótváros öregedési indexe a KSH adatai alapján 256,9,²¹ a fővárosi kerületek közül a legmagasabb öregedési indexszel rendelkezik. Az V. kerület állandó lakosainak száma 26 284 fő. A kiskorú és fiatalok (0–18 év) állandó lakosok száma 2808 fő. A kerületben működő köznevelési intézményekbe járó gyermekek többsége kerületen kívüli állandó lakcímen lakik. Az óvodák tekintetében a kerületben élő gyermekek aránya 72%, az általános iskolában már csak 30%. A középfokú oktatásban a kerületi állandó lakcímmel rendelkezők aránya kevesebb mint 5%. Ezen adatok eredménye, hogy a kerületi köznevelési intézményekbe beiratott gyermekek száma 6637 fő, annak ellenére, hogy a kerületben állandó lakcímmel rendelkező teljes 0–18 éves korosztály ennek csak 42%-a. Az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység humán erőforrás-tervezésekor a köznevelési

²⁰ <https://www.kir.hu/okmfit/kereso.aspx?t=i> (látogatva: 2018. 05. 12.).

²¹ Országos átlag 128,5% (KSH).

intézményekben nyilvántartott gyermekek száma releváns 1000 fő/segítő.²² Az óvodai és iskolai szociális segítő az intézménybe járó minden gyermek érdekében nyújt szolgáltatást, függetlenül az életvitelszerű tartózkodási helyétől.

A beszámoló értékelése során megállapítható, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök hiánya nehezítette a jelzőrendszer működtetését. Az egyik intézmény beszámolójában a következő megállapítást tette:

„Nagy szükség lenne gyermekvédelmi felelősre, aki kézben tartaná az iskolai gyermekvédelmi feladatokat, konzultálna a szülőkkel és a megfelelő fórumokkal.”

Az országos kompetenciafelmérés tanulói kérdőíve az alábbi szempontokat vette figyelembe a CSH index kialakításakor:²³

- az otthon található könyvek száma;
- a szülők iskolai végzettsége;
- a család anyagi helyzete (kap-e a diák az iskolában különböző juttatásokat – ingyenes étkezés és tankönyv, kap-e a család nevelési segítyt a diák után);
- a család birtokában lévő anyagi javak (az egy szobára jutó lakók száma, mobiltelefonok, autók, fürdőszobák száma, van-e az otthonukban internet, hányszor üdültek az elmúlt évben);
- a szülők munkaerőpiaci státusa;
- tanulást segítő eszközök (számítógépek száma, saját könyvek, saját íróasztal, saját számítógép, különórák);
- családi programok (együtt tanulás, beszélgetés az iskoláról, házimunka, kerti munka, számítógépezés, zenélés);
- kulturális tevékenységek (kiállítás, mozi, színház, koncert).

2. táblázat: Belváros-Lipótváros területén működő köznevelési intézményekben nyilvántartott 6. és 8. osztályos tanulók

Tanulók összesen	461 (fő)	100%
Jelentésben szereplők	416 (fő)	90,2%
CSH indexszel rendelkezők	256 (fő)	61,5%

Saját szerkesztés

A kompetencia felmérés, mint a szociális ágazattól független, országosan egységes módszertannal rendelkező reprezentatív kutatás is alátámasztja az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetését. Belváros-Lipótvárosban az adott korosztályban nyilvántartott tanulók 61,5%-a rendelkezik CSH indexszel.

²² 2/2018. (I. 18.) EMMI rendelet 29. § (1)–(2).

²³ https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/unios_tanulmanyok/OKM_Technikaileiras.pdf (legutóbbi letöltés: 2018. 05. 12.).

Az adatelemzéseken túlmenően a szükségletfelmérés primer módszerei közül online kérdőív kitöltésére kértük a kerületünkben működő óvodákat és általános iskolákat, továbbá az egy kollégiumunkat. A kérdőív kialakítása során számos egyeztetés történt a Belső-pesti Tankerületi Központ, a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság és az Oktatási Hivatal szakembereivel. Az érintettek mindegyike konstruktívan és segítőkész attitűddel fordult a feladat megvalósításához. A kiküldött 11 kérdőívből 10-et kaptunk vissza. A köznevelési intézmények sajátosságainak figyelembevételével három különböző kérdőív került kialakításra:

- óvoda,
- iskola,
- kollégium.

A kérdőívek az egyértelműség és a könnyű alkalmazhatóság feltételeit teljesítik. 13–15 kérdést tartalmaznak, főként zártakat, de lehetőséget ad nyitott kérdések kifejtésére is. Információtartalmát tekintve több részre osztható. Megismerhetőek a köznevelési intézmény alapadatai, az óvodai-iskolai szociális segítség során felhasználható külső és belső erőforrások. Az intézmény mindennapi működése során megjelenő problémátípusok, amelyek szükségletként jelennek meg az óvodai és iskolai szociális segítők munkakörét érintően. Az igényelt szakmai tartalom fontossági skálája kialakításának bázisa a pilotprojekt²⁴ által váltak meghatározóvá. Az óvodák és az iskolák szükségleti preferenciái eltérnek, ezt jól mutatja a következő táblázat.

3. táblázat: A Belváros-Lipótváros területén működő választ adó köznevelési intézmények szükségleteinek fontossági skálája

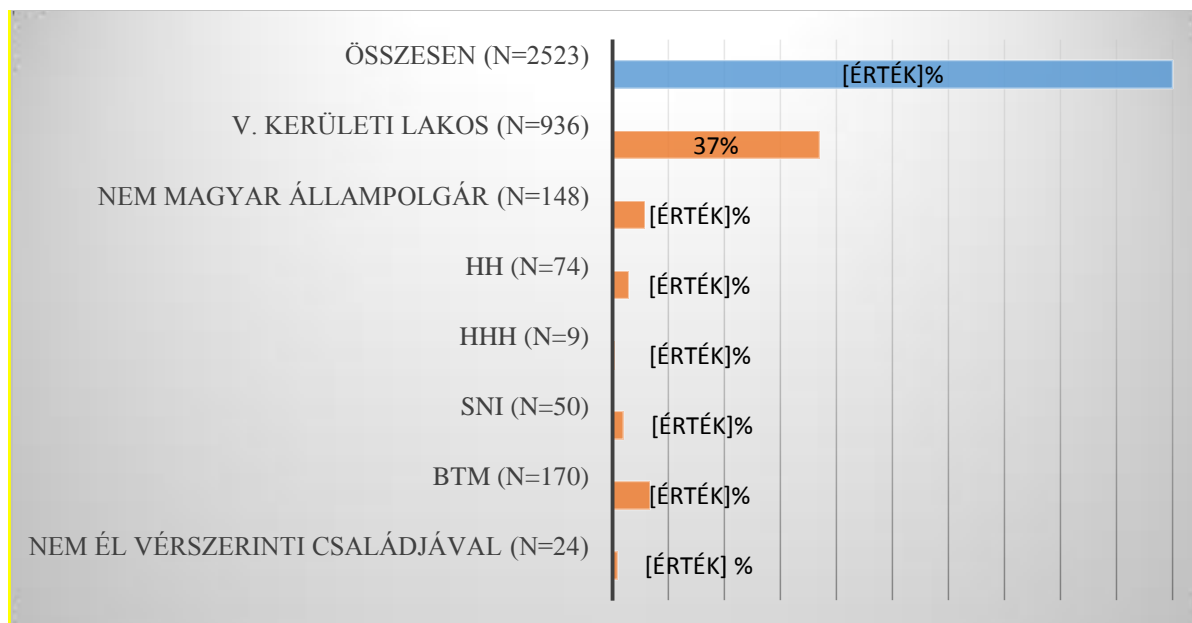
Óvoda	Általános iskola
<ul style="list-style-type: none"> • Krízisintervenció 	<ul style="list-style-type: none"> • Információnyújtás elérhető szolgáltatásokról, jogokról, a szociális rendszer működéséről, ügyintézésben való segítségnyújtás
<ul style="list-style-type: none"> • Szülőcsoportok szervezése, vezetése 	<ul style="list-style-type: none"> • Csoportfoglalkozás megtartása gyermekek, fiatalok számára (társas kapcsolataik építésének vagy fejlődésének elősegítése, prevenciós tevékenység végzése)
<ul style="list-style-type: none"> • Együttműködés kialakítása az intézmény más segítőkész szakembereivel (team) 	<ul style="list-style-type: none"> • Együttműködés kialakítása az intézmény más segítőkész szakembereivel (team)

Saját szerkesztés

A felmérésben szereplő intézményekben nyilvántartott gyermekek 5,86%-a nem magyar állampolgár. Ennek okán megfogalmazódott, hogy az óvodai és iskolai szociális segítőknek interkulturális program szervezését is meg kellene valósítani. A hátrányos helyzetű (HH) gyermekek aránya 2,93%, a halmozottan hátrányos helyzetűeké (HHH) 0,36%, továbbá a sajátos nevelési igényű (SNI) 1,98% és a beilleszkedési, tanulási és magatartási problémával (BTM) 6,74%.

²⁴ Óvodai és iskolai szociális segítők tevékenység fejlesztése (EFOP-3.2.9-16).

2. ábra: A kutatásban résztvevő köznevelési intézményekben nyilvántartott gyermekek száma Belváros-Lipótvárosban

Saját szerkesztés

A szükségletfelmérő kérdőív kiértékelését követően 2017 októberében a részt vevő intézmények vezetői és a gyermek- és ifjúságvédelemmel foglalkozó pedagógusai számára bemutatásra kerültek az eredmények. A szakmaközi megbeszélésre elfogadta meghívásunkat a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság és az Oktatási Hivatal óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység kialakításával és monitoringjával foglalkozó szakemberei. A konzultáció során két fő kérdéskört érintően alakult ki heves és konstruktív diskurzus. Első a jelzési kötelezettség felelősségi körének kérdése. A gyermekek veszélyeztettségének jelzése továbbra is a köznevelési intézmény feladata. A jelzés megfogalmazásában és tartalmi elemeinek összeállításában segítséget tud majd nyújtani az óvodai és iskolai szociális segítő a köznevelési intézménynek. Az összetett és területileg differenciált ellátórendszerben az adott probléma kezelésére megfelelő és illetékes szolgáltató megtalálása számos esetben igényel szociális területen szerzett gyakorlatot. A második kérdéskör a gyermek és ifjúságvédelmi feladatot ellátó pedagógus és az óvodai és iskolai szociális segítő viszonya volt. Ez olyan mértékben kardinális kérdés, hogy a jogalkotó is egyértelművé tette álláspontját az együttműködés erősítésére. „Ha a köznevelési intézmény foglalkoztat gyermek- és ifjúságvédelmi felelőst, az intézményt érintő gyermekvédelmi feladatokat az óvodai és iskolai szociális segítő a gyermek- és ifjúságvédelmi felelőssel együttműködésben látja el.”²⁵ Azokban a köznevelési intézményekben, ahol van gyermek- és ifjúságvédelmi felelős, az újonnan belépő óvodai és iskolai szociális segítő egy egyenrangú, a hierarchikus viszonyt nélkülöző kiemelt partnerként van jelen. Tapasztalatai az adott intézmény működéséről és a gyermekekről összekapcsolva az óvodai és iskolai szociális segítő generális ismereteivel a szociális munka eszköztáráról eredményesen egészítik ki egymást.

²⁵ 2/2018. (I. 18.) EMMI rendelet 10. §.

A szolgáltatás bevezetés megalapozásának utolsó lépése az intézmény szakmai programját²⁶ és az ennek mellékletét képező szervezeti és működési szabályzatát az óvodai és iskolai segítség tartalmával, keretrendszerével történő kiegészítése lesz.

---

²⁶ Nmr. 4/A. §.